

Duška Žitko: EL TARTINI IN PIASSA/Tartini na trgu.

Piran: Pomorski muzej »Sergej Mašera«, 2019, 155 strani.

»Tartinijevo leto« (2020) se glasbeno vrti med Slovenijo in Italijo. Kajti ves glasbeno omikani svet obhaja 250-letnico smrti violinista in violinskega pedagoga, skladatelja in glasbenega teoretika: roj. je bil pri nas, v Piranu (8. april 1692, umrl pa 26. februarja 1770 v Padovi). Sicer Italijan, je bil torej slovenskega rodu oziroma rojen na Slovenskem v Piranu/Pirano. Večinoma je živel in deloval v Padovi in Pragi. Bil je zagotovo neke vrste glasbeni poliglota. Glasbeno šolanje je začel v rodnem Piranu in sosednjem Kopru. 16-leten se je (1708) vpisal na pravno fakulteto v italijanski Padovi. V Assisiju je v samostanu študiral violino in osnove kompozicije ter raziskoval akustične glasbene zakonitosti. Od leta 1714 je igral v opernem orkestru v Anconi in leta 1721 postal prvi violinist-koncertni mojster v baziliki sv. Antona v Padovi. V letih 1723–26 je bil na gostovanju v Pragi, leta 1727 pa je v Padovi ustanovil svojo lastno violinsko šolo. Iz nje so izšli pomembni violinisti tistega časa. Tartini je obogatil violinsko tehniko: uporabljal je debelejšje strune, daljši lok, izpopolnil je tehniko leve roke violinske igre in iznašel t. i. diferenčni ton.¹ Avtorsko je ustvarjal instrumentalno glasbo, saj njegov opus obsega okrog 125 solističnih koncertov, največ violinskih in 200 violinskih sonat. Med njimi je zagotovo najznamenitejša *Vražji trilček* (1713; dandanašnjo obliko ji je dal sloviti violinski virtuoz Fritz Kreisler, 1875–1962).² Tu je še okrog 50 *triosonata*. Pisal pa je tudi razprave o akustičnih vprašanjih (npr. *Traktat o glasbi*, 1754).

Ta monografija opisuje ne le Tartinija, temveč tudi Piran v drugi polovici 19. stoletja ter ozadje in priprave na največji dogodek v zgodovini Pirana, otvoritev spomenika Tartiniju leta 1896 v slovenščini, angleščini in italijanščini. Naslov knjige je povzet po citatu znanega vzklika številnih in ponosnih Pirančanov ob tem slavnostnem dogodku. Tudi predstavitev knjige (5. februar 2020) je bila simbolno postavljena na Tartinijev trg in v Tartinijevo rojstno hišo. Danes je tu sedež Združenja oziroma Samoupravne skupnosti Italijanov G. Tartini (Kajuhova ul. 5) s stalno muzejsko zbirko Pomorskega muzeja »S. Mašera« (v še eni od bližnjih ulic na Cankarjevem nabrežju 3); vse skupaj pa je en veliki Tartini v sicer majhnem in starodavnem obmorskem mestu Piran. Tokratna zgodba o spomeniku, ki jo je v knjigo *El Tartini in piassa* prelila Duška Žitko, se bere kot napet roman, poln podrobnosti iz tistih časov. Obenem je knjiga vpeta v letošnje (2020) Tartinijevo leto. Pirančani in celoten slovenski narod s številnimi kulturnimi dogodki praznujejo 250. obletnico smrti svojega najslavnejšega meščana Giuseppeja Tartinija. Ta se zdaj veselo smehlja na spomeniku, medtem ko v roki drži violino in lok. Leta 1896 ga je v bronu ustvaril beneški kipar in profesor na tamkajšnji Akademiji lepih umetnosti Antonio Dal Zotto (1852–1918): tankočuten in prefinjen umetnik, dobro seznanjen s Tartinijem in z zavestjo, da mora Piranu izročiti svoje najboljše delo. Tudi zato je njegov avtor ponosno stopil 2. avgusta (1896) pred Tartinijev spomenik (v Piranu) na novem trgu, danes Tartinijevem trgu, ki je bil komaj dve leti poprej še (piranski) mandrač.³ Takratna postavitve spomenika je bila za Piran pomemben zgodovinski dogodek – uokvirjen v posebno ozračje in hrepenenje. Razgibalo je večnacionalno istrsko sceno še v času avstrijske vladavine, v imenu italijanstva, ki je bilo še posebej živahno v urbanih središčih. Dogodek pa je bil kolektivni poklon najuglednejšemu med Pirančani, »učitelju narodov,« ki je s svojim opusom še pred

¹ Kombinacijski ton, ki se sliši ob razliki frekvenc dveh tonov, ko npr. zvenita $c^2 = 517$ Hz in $g^2 = 775$ Hz, je slišati tudi g^2-c^2 , tj. ton $c^1 = 258$ Hz.

² *Sonata* v g-molu iz leta 1713.

³ Mandrač ali notranje pristanišče za jadrnice in ribiške čolne. Navadno je bil zunaj mestnega obzidja.

prvimi zametki nacionalizma postal ena od univerzalnih ikon glasbe. Avtorica D. Žitko, sicer umetnostna zgodovinarica, muzejska svetnica v Pomorskem muzeju »S. Mašera« Piran, v katerem tudi skrbijo za Tartinijevo zapuščino in njegovo violino, ki pa je obiskovalcem na ogled v muzejski zbirki v njegovi rojstni hiši v Piranu. Avtorica z njo zdaj nadaljuje pisanje o dediščini G. Tartinija. Bralca seznanjajo z ustvarjalnim in strastnim nabitim obdobjem ob koncu 19. stoletja v Istri. Knjiga je obenem posvečena tudi slovitemu dirigentu in skladatelju Claudiu Scimoneju (1934–2018), ustanovitelju in doživljenjskemu umetniškemu vodji slovitih *I solisti Veneti/Beneški solisti*, ustanovljenemu leta 1959; saj sta prav on in ansambel negovala prav poseben odnos do Tartinija, poudarja Žitkova, in sicer že od prvega njihovega koncerta (29. oktober 1959), ko so izvedli prvega od šestih Tartinijevih *Violinskih koncertov* D 85 (1725–35). Dotlej so bila znana le redka Tartinijeva dela, Scimone in slavni orkester pa sta njegovo glasbo igrala nenehno. Vsako leto so priredili tudi koncert neizdanih rokopisov Tartinijevih del v ž. c. sv. Katarine v Padovi. In navsezadnje so leta 2016 na povabilo piranskega *Tartini festivala*, *Skupnosti Italijanov G. Tartinija Piran*, *Pomorskega muzeja »S. Mašera«* iz Pirana in *Občine Piran* odigrali slavnostni koncert ob 120. obletnici postavitve spomenika Giuseppeja Tartinija.

Podoba ali lik Tartinijevega kipa je očitno z enega od umetnikovih koncertov, ko se njen glavni akter (Tartini) ves zadovoljen in prevzet od pravkar odigrane skladbe na rahlo priklanja ploskajoči množici. Kip dominira na današnjem osrednjem piranskem –Tartinijevem trgu tako zaradi dobro izbrane lokacije kot zaradi svojih monumentalnih dimenzij. Visok je kar 2,45 m, torej nadnaravne (človekove) velikosti in stoji na 4,22 m visokem podstavku. Ta je sestavljen iz dveh enot: kvadratnega kamnitega podesta, ograjenega s kovano železno ograjo, na vogalih vpeto v kamnite stebričke, in iz kamnitega klesanega pokončnega dela, okrašena predvsem na posnetih vogalih z volutami,⁴ akantovimi⁵ listi in drugim neobaročnim kamnoseškim okrasjem; v čelnem polju je napis: *A GIUSEPPE TARTINI L'ISTRIA MDCCCLXXXVI* (1896). Skupaj s kipom ustvarja enoten vtis dominantne igrive lahkotnosti, ki od kovane ograje, polne polkrožnih krivih in spiralnih linij, prehaja prek mehko modeliranega kamnitega okrasja do bronaste sohe. G. Tartini je prikazan v baročnem slogu, z dolgimi, na tilniku spetimi lasmi, z okoli vratu zavezanim šalom, tričetrtinskim plaščem z bogato okrašenimi zavijki in hlačami do kolen, tako da prihajajo do izraza atletska meča, ki jih je Tartini pridobil kot strasten sabljač. Spomenik naravnost (po)vabi gledalca, naj se sprehodi okoli njega. S hojo okrog spomenika se okrog gledalca zavrti tudi vsa arhitektura, ki obkroža trg, in tako se kot v vrtincu s središčem v spomeniku zavrti vse mesto. Ali, kot je zapisala /dr./ Sonja Žitko: »S svojo prijetno teatraliko rokokojske figurine spreminja trg v gledališki prostor, sebe pa v igralca na odru – iluzija, ki jo je bil sposoben ustvariti zreli pozni historizem.« Spomenik z domišljeno postavitvijo obvladuje trg in ga prostorsko povezuje s kompleksom ž. c. sv. Jurija, ki sicer dominira nad mestom. Nazadnje so leta 2016 restavrirali kip s podstavkom in ograjo.

Ta druga knjiga, že druga z navdihom velikega piranskega glasbenika,⁶ naš Pomorski muzej, skrbnik Tartinijeve dediščine v Piranu, nadaljuje s popularizacijo Tartinijevega lika in opusa interdisciplinarno in multidisciplinarno ter vseh, ki so ga znali in ga še znajo primerno ovrednotiti ter v prizadevanja vključiti celotno skupnost. Te prireditve in spomini pa se letos še kar nadaljujejo, ne le v Piranu. Iz programske knjižice, ki je izšla prav za to priložnost, naj v času od 5. februarja 2020 do 12. februarja 2021 naštejemo več kot 50 prireditev, mdr. tudi

⁴ Spiralasti zavoj, polžasti okrasek v arhitekturi.

⁵ Okras na glavah korintskih in rimskih stebrov v obliki listov okrasne rastline s širokimi nazobčanimi listi.

⁶ Žitko D., *G. TARTINI 1692–1770* (Piran, 2017–2018).